

Sven Gatz

vu&id als links-liberale factor in de Vlaamse politiek

Wie in Vlaanderen een gesprek voert over politiek en daarbij de naam van het Nederlandse d66 opwerpt, oogst meestal enthousiaste reacties. Vaak valt dan de opmerking dat we zo'n partij in Vlaanderen best zouden kunnen gebruiken. Nogal wat mensen verklaren zich zelfs bereid hun stem op zo'n Vlaams equivalent van d66 uit te brengen. Wat verder in het gesprek ook opvalt, is dat men in Vlaanderen het links-liberalisme moeilijk kan plaatsen en situeren. Wat wel blijkt, is dat veel mensen aanvoelen dat een links-liberale partij een tegengif kan vormen voor de verzuilde mentaliteit die hier in Vlaanderen nog te zeer op het politieke debat drukt. De vraag is dan natuurlijk of dit soort hypothetische gesprekken veel zin heeft: bestaat er in Vlaanderen eigenlijk wel behoefte aan en ruimte voor zo'n links-liberale stroming?

Eén vlag, vele ladingen

Wat bedoel ik eigenlijk met links-liberalisme? Liberalisme wordt hier te lande, om historische redenen, vooral en uitsluitend geassocieerd met een economische visie op de maatschappij: liberaal is wie voorstander is van de vrije markteconomie. De Angelsaksische betekenis van 'liberal' in de zin van progressief, misschien zelfs links, is hier zogoed als onbekend. Wie zichzelf vandaag in

Sven Gatz

Vlaanderen links-liberaal noemt doet dat meestal door zich in eerste instantie aanhanger van het vrije initiatief en de vrije markt te verklaren, om daar vervolgens aan toe te voegen dat men natuurlijk, waar nodig, voorstander is van sociale correcties. Op die manier komt men uiteraard dicht in de buurt van wat dezer dagen gemeenzaam 'de derde weg' wordt genoemd, de verzoening van water en vuur, de synthese van liberalisme en socialisme. Laat me in dit verband duidelijk zijn: links-liberalisme heeft eigenlijk niet zoveel met die zogenaamde derde weg te maken. Het links-liberalisme heeft heel andere wortels dan het politiek marketingproduct dat de derde weg uiteindelijk is. Hoewel de derde weg op zich een eerbaar politiek verschijnsel is, met vaak verfrissende paarse gevolgen, blijft het in wezen een politiek-strategisch project van partijen om naar het politieke (machts)centrum op te schuiven. In Groot-Brittannië en in Duitsland gaat het daarbij om linkse, socialistische partijen die nu de weg gevonden hebben naar een centrum-electoraat. In België gaat het vooral om partijen als de vld en prl die hun rechts-conservatieve gewaden afschudden met de bedoeling de centrumkiezer voor zich te winnen.

De vraag of de derde weg nu een synthese vormt van socialisme en liberalisme, dan wel een overwinning van de ene stroming op de andere, is voor links-liberalen in feite irrelevant. Socialisme en liberalisme zijn immers ideologieën. Het links-liberalisme is dat, naar mijn overtuiging, niet.

Een poging tot afbakening

Zo komen we stilaan tot de kern van de zaak: wat is links-liberalisme dan wel?¹ De drie politieke hoofdstromen – liberalisme, confessionalisme en socialisme – hebben één kenmerk gemeen. Ze vertrekken alledrie vanuit een ideologie, een theoretische

vu&id als links-liberale factor in de Vlaamse politiek

levensbeschouwing, een visie op hoe mensen hun leven zouden moeten inrichten. Dat is niet zo bij het links-liberalisme.

Links-liberalisme is ideologieloos, maar niet beginselloos. Ik moet toegeven dat er een zekere spanning bestaat, misschien zelfs een contradictie, tussen het afwijzen van een ideologie en het erop nahouden van een aantal algemene beginselen. Wat evenwel fundamenteel is, is dat de links-liberale beginselen in essentie louter van politieke aard zijn en dus in levensbeschouwelijke zin neutraal. Links-liberalen proberen te vermijden uitspraken te doen over hoe mensen moeten leven. Wél proberen ze het samenleven van mensen – met respect voor de verschillende levensbeschouwingen en overtuigingen – zo optimaal mogelijk te organiseren. In die zin is het links-liberalisme dus *ideologie-neutraal*.

Zo'n links-liberaal beginsel is bijvoorbeeld de betrachting om de samenleving *radicaal te democratiseren*. Hierbij gaat het om een permanent streven naar de verhoging van de kwaliteit van beleid en bestuur. De toetssteen daarbij is de zo groot mogelijke participatie van de burgers in de politieke instellingen. De kwaliteit van de democratie is immers recht evenredig met de aanwezigheid van open communicatie, tolerantie, menselijke waardigheid en verzet tegen onderdrukking. Aangezien er voor links-liberalen geen theoretisch eindpunt bestaat om te meten wanneer een democratie 'af' is, vormt voor hen politieke vernieuwing van de democratische instellingen dan ook een permanente opdracht.

Het links-liberale politieke handelen wordt gekenmerkt door *pragmatisme* en streven naar *doelmatigheid*. Met pragmatisme bedoelen ze dat oplossingen moeten worden getoetst aan de politieke toepasbaarheid en de reële bruikbaarheid. Ideologische benaderingen werken immers alleen maar verstarrend en remmen de creativiteit. Doelmatigheid – politiek, economisch, sociaal, ecologisch – is dan het uiteindelijke criterium: zijn oplossingen al dan niet effectief en efficiënt?

Sven Gatz

Links-liberalisme is dus vooral ook een kwestie van *stijl*: een bepaalde manier van politiek bedrijven, eerder dan een levensbeschouwing, een manier om de samenleving leefbaar te organiseren, veeleer dan een geheel van regels over hoe mensen moeten leven.

Links-liberalisme in Vlaanderen

Nu we links-liberalisme afgebakend hebben en het duidelijk is hoe het zich in het politieke speelveld positioneert, is het wellicht interessant om eens na te gaan welke Vlaamse partijen links-liberaal zijn of minstens bepaalde kenmerken ervan vertonen.

Aangezien de cvp zich nog steeds beroept op de christelijke inspiratie als bindmiddel en motivatie om politiek actief te zijn, is de verwantschap met het links-liberalisme niet groot. Hoogstens kan men stellen dat bepaalde cvp-politici, zoals bijvoorbeeld Johan Van Hecke, in hun politieke opstelling links-liberale kenmerken vertonen. Dit zijn echter geïsoleerde gevallen, wat wellicht meer zegt over deze individuele politici dan over de cvp zelf.

De sp blijft, ondanks het feit dat deze partij de voorbije jaren onmiskenbaar een evolutie achter de rug heeft, vasthouden aan de ideologische vertrekbasis van het overheidsinitiatief als remedie voor maatschappelijke problemen. Natuurlijk zijn er figuren, zoals Steve Stevaert, met een hoog links-liberaal gehalte. Hetzelfde geldt voor Agalev: een aantal mandatarissen belichaamt ontegensprekelijk een links-liberale politieke houding en wellicht is zelfs een behoorlijk deel van het Agalev-electoraat vatbaar voor de links-liberale lokroep. Globaal gezien voelt Agalev, dat zich links van de sp positioneert, evenwel geen enkele behoefte om zich als links-liberaal te betitelen. Bij Vivant kan de idee van het universele basisinkomen zeker als links-liberaal gecatalogeerd

vu&id als links-liberale factor in de Vlaamse politiek

worden, maar verder is het profiel van deze partij nogal onduidelijk en heterogeen.

Komen we dan bij de vld, de partij waarvan minstens delen ervan zich als sociaal-liberaal of links-liberaal omschrijven. In het begin van de jaren negentig was Guy Verhofstadt een man met een plan. Dat plan hield twee dingen in. Eén, de pvv verruimen en vernieuwen (de inhoudelijke benadering). Twee, op die manier de partij uit haar rechts-conservatieve isolement halen en de strijd om het politieke centrum met de cvp aangaan (de strategische benadering). Men kan wel stellen dat Verhofstadts plan geslaagd is. Toch zal hij niet kunnen ontkennen dat de ruggengraat van zijn partij nog steeds gevormd wordt door de 'donkerblauwen', die de vld-operatie vooral op haar strategische resultaten beoordelen. Ik twijfel niet aan Verhofstadts sociaal-liberale inborst, maar ik vrees dat veel (het merendeel?) van zijn aanhangers zijn gedachtegoed alleen maar volgen zolang hij de vld in het politieke centrum van de macht houdt.

De lezer zal mij ongetwijfeld vergeven dat ik iets langer stilsta bij vu&id. Het is namelijk mijn overtuiging dat de Volksunie – dus ook al vóór de alliantie met id21 totstandkwam – het links-liberalisme in Vlaanderen belichaamde. Dus waarom het kind eindelijk niet bij zijn naam noemen?

Wie het schoentje past...

Van de Volksunie wordt wel eens gezegd dat het Vlaams-nationalisme op zijn laatste benen loopt en de partij dus geen lang leven meer beschoren is. Over id21 hoort men dan weer dat het een onbetekenend clubje is, dat vederlicht weegt. Nog anderen, binnen en buiten de alliantie, vinden vu&id een onnatuurlijk en ongeloofwaardig bondgenootschap. Nochtans ben ik ervan overtuigd dat de politieke toekomst van vu&id verzekerd is als wordt

Sven Gatz

voortgebouwd op vier stevige pijlers. Die pijlers zijn het Vlaams-nationalisme, het integraal federalisme, de radicale democratie én het links-liberalisme.

Vlaams-nationalisme

Sinds 1954 is de Volksunie de partijpolitieke belichaming van het democratisch Vlaams-nationalisme. Is dit nog steeds zo en zal dit zo blijven binnen de alliantie van vu en id? Om deze vraag te beantwoorden, is het nuttig even in te gaan op wat Vlaams-nationalisme eigenlijk is en inhoudt.

Er is behoorlijk wat inkt gevloeid over de vraag of het nationalisme, net zoals bijvoorbeeld het socialisme of het liberalisme, een 'volwaardige' ideologie vormt. Naar mijn overtuiging is dat niet het geval. Het Vlaams-nationalisme is geen ideologie. Betekent dit dan dat nationalisme of regionalisme geen wezenlijke politieke factor kan zijn die mensen bindt, om samen een gemeenschappelijk doel te bereiken? Natuurlijk niet! Dat werd in Vlaanderen de voorbije halve eeuw ten overvloede bewezen: zonder het Vlaams-nationalisme leefden we nu niet in een federaal staatsverband en zouden we niet streven naar een confederale staatsstructuur, waarbij een maximale autonomie van Vlaanderen vooropstaat.

In het nationalisme is de emotionele factor evenwel doorslaggevend: men voelt zich al dan niet als bewuste Vlaming met Vlaanderen verbonden. Op die manier is en blijft het nationalisme een sterke drijvende kracht in politiek Vlaanderen. De consequentie daarvan is echter dat het 'zich Vlaming voelen' een keuze is die mensen voor zichzelf maken; een keuze waar ze niet automatisch toe zijn voorbestemd en waartoe ze niet kunnen worden gedwongen.

Ook binnen de vu&id-alliantie is en blijft het Vlaams-nationalisme een zeer belangrijke grondstroom voor de politieke opstel-

vu&id als links-liberale factor in de Vlaamse politiek

ling en handelen. In het globale vu&id-kader is op dit ogenblik de overgrote meerderheid Vlaams-nationalist. Of dit ook voor de kiezers van vu&id zo is, wordt door onderzoek minstens ter discussie gesteld. Specifiek binnen id21 wordt het streven naar meer Vlaamse zelfstandigheid benaderd vanuit de invalshoek van integraal federalisme of radicale democratie, wat ook samengevat kan worden onder de noemer 'goed bestuur'. De complementariteit van een emancipatorisch Vlaams-nationalisme met id21, als politieke beweging voor integrale democratie, staat dan ook in elk geval buiten kijf.

Integraal federalisme

Integraal federalisme staat voor het leven in kringen, in gemeenschappen. Deze kringen verhouden zich ten aanzien van elkaar op een niet-hiërarchische, niet-symmetrische wijze van onderuit. Op zich kunnen die kringen bij wijze van spreken oneindig zijn, maar het integraal federalisme, in combinatie met het Vlaams-nationalisme, onderscheidt er drie: de gemeente, Vlaanderen en Europa.

De gemeente – het is een opengetrapte deur nog eens intrappen – blijft overeind als de gemeenschap die het dichtst bij de mensen staat, waar ze zich vaak het sterkst mee identificeert. Het is dus van belang dat de kwaliteit van de democratie op dit niveau verder verstevigd en verfijnd wordt.

De volgende leefkring, waarin mensen samenleven en in zekere mate een gemeenschappelijk verleden en gemeenschappelijke toekomst delen, is Vlaanderen. Het gaat dan over Vlaanderen als staatkundige realiteit in Belgisch confederaal verband, als regio in Europa en als leefgemeenschap van zes miljoen mensen.

Zoals de gemeentelijke kringen samen Vlaanderen vormen, zo vormt Vlaanderen samen met andere staten en regio's Europa:

Sven Gatz

een Europese Unie waar de democratische legitimiteit enerzijds komt te liggen bij het parlement in plaats van bij de Europese Commissie of de Ministerraad, en anderzijds bij de regio's in plaats van bij de meestal voorbijgestreefde negentiende-eeuwse natiestaten.

Het integraal federalisme is niet nieuw. In Vlaanderen, en meer bepaald in vu-kringen, werd het in de jaren zestig en zeventig ontwikkeld als een element van theoretische onderbouwing van het Vlaams-nationalisme. Binnen de vu&id-alliantie verwerft het integraal federalisme nu echter ook een nieuwe functie als brug tussen, schematisch gesteld, de Vlaams-nationalisten van de Volksunie en de radicaal-democraten van id21.

Radicale democratie

Integraal federalisme is slechts één element van radicale democratie. Het is een techniek om de betrokkenheid van de burgers te versterken. De hele dynamiek van politieke vernieuwing wordt door politici van gevestigde partijen vandaag afgedaan als een lege doos, als een zaak waarbij het alleen over de vorm gaat en niet over de inhoud. Maar voor radicaal-democraten is de vorm essentieel voor de inhoud. Politieke vernieuwing gaat over de essentie van de democratie: hoe organiseer je de macht van de bevolking, de participatie, de inspraak? Het gaat dan ook om meer dan louter de spelregels van de democratie: het gaat om de kwaliteit ervan.

Democratisering is een continu proces. Representatieve democratie was in de negentiende-eeuwse context – met de beperkte informatietechnologie van toen – zeer modern, maar is dat vandaag niet meer. Het eenentwintigste-eeuwse democratisch instrumentarium is aan herziening toe. De moderne samenleving moet gebruikmaken van de nieuwe mogelijkheden om inspraak te

vu&id als links-liberale factor in de Vlaamse politiek

organiseren, om rekening te houden met de mondigere en beter geïnformeerde burgers. Referenda, nieuwe vormen van overheidscommunicatie, de rechtstreekse verkiezing van de uitvoerende macht, de nadruk op de voorkeurstem eerder dan op de lijststem, de voorkeur voor het parlementair debat boven de fractiediscipline, de afschaffing van de monarchie, zijn stuk voor stuk manieren om de democratie te vernieuwen en goed te besturen. Democratie is meer dan louter de electorale botsing van voorgedraaide maatschappij-opvattingen. Goede beleidskeuzes krijgen vorm door een democratisch en open debat.

Links-liberalisme

Het hart van de alliantie vu&id bestaat naar mijn mening uit federalisten, nationalisten en radicaal-democraten die het links-liberalisme als bindmiddel hebben. Volgens het oprichtingscharter van de Britse Liberal Democrats staan de links-liberalen voor 'de opbouw en vrijwaring van een eerlijke, vrije en open samenleving, waarin ze zoeken naar een evenwicht tussen de fundamentele waarden van vrijheid, gelijkheid en gemeenschapszin, en waarbinnen niemand onderworpen mag worden aan armoede, onwetendheid, noch eenvormigheid'. Het links-liberalisme, zoals het vandaag en in het verleden door verschillende politieke partijen wordt belichaamd, kenmerkt zich door een gelijktijdig geloof in het ontvoogdend individualisme, het radicaal egalitarisme en de nood aan gemeenschapsvorming. Historisch, electoraal, programmatorisch en naar politieke stijl zijn de Volksunie en de alliantie vu&id erg verwant met die links-liberale stroming. Die verwantschap is precies wat federalisten, nationalisten en radicaal-democraten bindt.

Op die manier profileert vu&id zich binnen het spanningsveld tussen vrijheid en verantwoordelijkheid: de individuele ontplooi-

Sven Gatz

ing van leden van een maatschappij is een belangrijk uitgangspunt en recht, maar het feit dat men deel uitmaakt van een gemeenschap houdt evenzeer een aantal plichten in.

Tegenargumenten

Betekent dit dat alle zorgen voor vu&id hiermee van de baan zijn? Natuurlijk niet. Ik heb in het voorgaande wel een pleidooi gehouden voor een sterk d66-gehalte van vu&id, maar aan de andere kant is het overduidelijk dat d66 (zoals andere links-liberale partijen in Europa) onderhevig is aan relatief grote electorale schommelingen. Het links-liberalisme vormt niet noodzakelijk een electoraal wondermiddel. Daarvan ben ik me bewust.

Een ander argument dat vaak gebruikt wordt is dat de term 'links-liberalisme' op zich niet goed gekozen is en dat het woord 'liberalisme' in Vlaanderen te eenzijdig (centrum-) rechts geladen is. Dit is ten dele juist. Tegen alternatieve omschrijvingen – radicalisme, sociaal- of progressief liberalisme – gelden vermoedelijk vergelijkbare bezwaren. Sommigen merken op dat het een te 'intellectueel' begrip is, dat moeilijk valt uit te leggen of dat vreemd overkomt wanneer je als ideologie-neutrale strekking toch teruggrijpt naar een benaming die sterk verwijst naar een bestaande ideologie. Ook deze bedenkingen snijden, minstens gedeeltelijk, hout. Als tegenargument wil ik toch aanstippen dat je om uit te leggen wat Vlaams-nationalisme nu eigenlijk inhoudt, ook wel wat tijd nodig hebt, dat je als partij zelf in handen hebt of je je boodschap al dan niet op een intellectuele manier brengt, en dat je minstens het voordeel hebt dat je kunt verwijzen naar een bestaande partij, met name naar d66.

Nog anderen stellen dat het links-liberalisme in Vlaanderen al bestaat en belichaamd wordt door de vl d. Als vu&id zich per se links-liberaal wil noemen, menen ze, kan de alliantie beter

vu&id als links-liberale factor in de Vlaamse politiek

opgaan in de vld. Daar blijven echter, zo vrees ik, de rechts-conservatieven de boventoon voeren. Hier speelt bovendien een ander – feitelijk – argument. Je hebt in elke maatschappij nu eenmaal mensen, of het nu politici of kiezers zijn, die beter gedijen in een kleine of middelgrote partij. Bijvoorbeeld omdat ze daar de zaken duidelijker kunnen stellen, wat in een grotere partij niet kan. Dat is uiteraard geen argument voor vu&id om dan maar per definitie als partij klein te blijven. Het is evenwel zonneklaar dat vanaf het moment dat een partij een bepaalde omvang bereikt, ze verwordt tot een centrum- of volkspartij waar elk ongezouten standpunt verloren gaat of in de kiem gesmoord wordt. Daar hebben links-liberalen geen zin in.

Ten slotte hoor je ook wel eens de bedenking dat het in de Europese context toch niet de bedoeling kan zijn dat vu&id haar banden met, pakweg, de Scottish National Party en andere regionalistische en autonomistische partijen in het Europees Parlement zou verloochenen ten voordele van de Liberal Democrats, om zo dan op te gaan in de Liberale Internationale. Hier ben ik het volmondig mee eens. Als vu&id zich links-liberaal zou gaan noemen en positioneren, betekent dit niet dat ze haar visie op de Europese integratie moet wijzigen. Het is geen of/of-situatie, het is en/en. Het is best mogelijk banden te onderhouden met zowel d66 als met de Friese partij, dat heeft het verleden overigens bewezen. Tot welke Europese fractie we willen behoren wordt dan een afweging na elke verkiezing, zoals dat nu ook al het geval is.

Links-liberalisme en nationalisme

Deze laatste thematiek brengt me bij het slot en tegelijk de kern van de zaak. De relatie tussen vu en id hoeft echt niet zo gevoelig en soms gespannen te blijven als nu het geval is. Op één voorwaarde: de leden, de militanten, de partners, de kaderleden, het

Sven Gatz

alliantiebestuur, kortom: allen, moeten durven erkennen dat de aanwezigheid van niet-nationalisten in vu&id niet langer een probleem, maar een vanzelfsprekend gegeven is. De Volksunie is een Vlaams-nationale partij; vu&id is geen Vlaams-nationale alliantie. vu&id is een politieke alliantie waar Vlaams-nationalisten, integraal federalisten, radicaal-democraten en links-liberalen thuis zijn. Sommigen noemen dit – terecht – de noodzakelijke deconfessionalisering van vu&id. Ook als je geen Vlaams-nationalist bent – en voor de goede verstandhouding: ik ben er wel degelijk een – moet vu&id een open huis vormen. Betekent dit dat het Vlaams-nationalisme binnen vu&id meer naar het achterplan verdwijnt? Dat zal van de Vlaams-nationalisten in de alliantie zelf afhangen, maar het een is geen automatisch gevolg van het ander.

Een Vlaams-nationale links-liberaal kan volgens mij binnen vu&id perfect opschieten met een sociaal-liberale radicaal-democraat. Dit veronderstelt natuurlijk wel dat beiden non-conformisten zijn en dat zij die geuzentitel, die al decennialang in de Volksunie meegaat, met overtuiging dragen. Overigens: links-liberalisme en non-conformisme zijn voor mij, in een politieke context, zogoed als synoniem.

Noot

¹ Hierover: Van Doorn, J.J.A., 'Democratisch pragmatisme. De Vierde stroming in de Nederlandse politiek.' In: *Beleid & Maatschappij*, 1994, 1-2, pp.15-22, Van Putten, Jan, *Politieke stromingen*, Utrecht, Het Spectrum-Aula, 1995, pp.85-89, Woldring, H.E.S., *De christen-democratie: een kritisch onderzoek naar haar politieke filosofie*, Utrecht, Het Spectrum, 1996, pp.334-340.